

K ŠEDESÁTINÁM DOC. DR. JAROSLAVA MANDÁTA, CSc.

Jsou jubilea, která představují uzlové body životní pouti člověka, jeho fyzické i duševní zrání. Šedesátiny jsou jistě výročím, v němž vrcholí lidský život. Je to doba, kdy se ustaluje a vyhraňuje lidský charakter, kdy člověk nabývá svou definitivní podobu a kdy bilancuje vše, co život dal v osobní sféře i v povolání, které si zvolil za své poslání. Doc. dr. Jaroslav Mandát, CSc., jeden ze současných předních českých literárněvědných rusistů, vstupuje právě do tohoto závažného úseku své životní dráhy. Šedesátka ho zastihuje na vrcholu tvůrčích sil pedagoga i vědce. Léta jeho odříkavého, až asketického života, naplněného úpornou sebevzdělávací prací i obětavou činností vysokoškolského učitele, vydávají zvláště v současné době své plody.

Jaroslav Mandát neměl lehkou životní cestu. Pochází ze skromných sociálních poměrů, z lidových vrstev. Rod Mandátů patřil k oněm 300 rodinám, jež rakouská vláda pozvala do střední Evropy v druhé polovině 17. století z jižní Francie k zušlechtění svého vinařství. Jaroslav Mandát se narodil z početné větve tohoto malorolnického rodu 10. dubna 1924 v obci Choryně u Valašského Meziříčí. Vyrůstal v pětičlenné rodině vojenského krejčího, později intendanta předčasně penzionovaného r. 1930 v důsledku těžké nemoci, která ho upoutala po celý zbytek života na lůžko. Péče o rodinu — dva syny, dceru a muže — dopadla cele na bedra matky, statečné ženy, která získávala prostředky k obživě jako zemědělská dělnice u sedláků v Heršpíicích, prodejem ovoce a příležitostnou posluhou. Právě od matky zdědil J. Mandát svou skromnost, poctivost, houževnatou pracovitost a odvahu vzdorovat nepřízni doby a osudu.

J. Mandát patří ke generaci nejpíče postižené druhou světovou válkou; podmínky života v Protektorátu Čechy a Morava mu znemožnily — stejně jako mnoha jeho vrstevníkům — přístup k vysokoškolskému vzdělání. Hned po maturitě na I. reálném gymnáziu na Starém Brně, na Poříčí, byl J. Mandát „totálně nasazen“ v německé továrně v Hamburku a později ve Zbrojovce v Kuřimi u Brna, kde pracoval po dva roky (1943—1945) jako pomocný dělník. K vysokoškolským studiím se tak dostává až po skončení

války, r. 1945. V letech 1945—1949 studoval na filozofické fakultě brněnské univerzity ruštinu a francouzštinu. Z významných badatelských i pedagogických osobností fakulty ovlivnil J. Mandáta především Frank Wollman, S. G. Vilinskij a O. Levý, kteří v něm probudili hluboký zájem o uměleckou literaturu a literární historii. Romanista prof. dr. O. Levý doporučil již v červnu 1946 oficiálním připsím ministerstvu školství, aby nadanému studentovi romanistiky bylo uděleno na základě vynikajícího prospěchu stipendium francouzské vlády. V r. 1950 dosáhl J. Mandát pod vedením S. G. Vilinského titulu PhDr. obhájením disertační práce z ruské literatury, na niž se v dalším svém vývoji plně orientoval. Po krátkodobém působení jako středoškolský profesor ruštiny a francouzštiny na gymnáziu v Bruntále (1949—1950) a vykonání základní vojenské služby (1950—1952) se stal v letech 1952—1953 asistentem — zprvu na rektorátní katedře ruského jazyka brněnské univerzity, poté na katedře rusistiky filozofické fakulty (1953 až 1954), kde pracovníě zakotvil. V letech 1954—1957 absolvoval na této katedře interní vědeckou aspiranturu pod vedením Franka Wollmana, později se zde stal odborným asistentem (1957—1964) a od 1. května 1964 byl ustanoven docentem ruské literatury. V r. 1960 získal hodnost kandidáta věd (CSc.). Pro obor ruská literatura se habilitoval r. 1963 prací *Z dějin literární folklórních vztahů na Rusi*.

Ve své badatelské činnosti věnuje J. Mandát pozornost dějinám ruské literatury od jejich počátků až do konce 19. a počátku 20. století. Ve svých literárněhistorických i historiografických, komparatisticky pojatých pracích a studiích se zabýval postupně jak poezií, genezí uměleckého díla (doktorská práce *Literaturnaja istorija „Demona“ Lermontova*, 1950), tak problematikou staroruské literatury i ruskou literaturou 19. století (M. D. Čulkov — předchůdce Herderův na Rusi. *Nástin života a tvorby*, 1958). V duchu srovnávací metodologie F. Wollmana se zaměřil na studium oblasti literárních a folklórních vztahů (Lidová pohádka v ruském vývoji literárním. *Spisy UJEP*, sv. 69. SPN, Praha 1960; *K otázce knižních pramenů ruských lidových pohádek*. In: *Český lid* 1963) a folkloristiky. Ve svém heuristickém výzkumu také soustavně sleduje problematiku česko-ruských vztahů na konci 19. století a na začátku 20. století (publikace autobiografií ruských spisovatelů Mamina-Sibirjaka, Mačteta, Guseva-Orenburského, B. Zajceva, D. L. Mordovceva a M. Krestovské-Kortovcové; sondy vztahu A. S. Puškina a F. M. Dostojevského k Čechám a J. Dobrovského k Rusku [Puškinův lékař František Peschl. *Fakta a legendy*, 1973; Puškinovi příbuzní a přátelé u nás, 1969; *Dostojevskij a naše země*, 1979; *Josef Dobrovský a počátky slavistiky v Rusku*, 1980]). Šíři Mandátových badatelských zájmů dokládá též archivní výzkum epistolárního dědictví v oblasti mezislovanských vztahů, studie přispívající k dějinám české rusistiky (práce o Aug. Vrzalovi — A. G. Stínovi, učiteli J. Koněrzovi a C. Moudrém [Český korespondent I. A. Gončarova], 1982 aj.). Tato objevná heuristická činnost J. Mandáta si získala pozitivní uznání sovětské literární vědy (viz čas. *Russkaja literatura* 2/1980).

V posledních letech J. Mandát badatelsky pevně zakotvil na přelomu 18. a 19. století a v prvních dvou třetinách 19. století. Zabývá se systematicky dvěma okruhy problémů. První okruh představuje teorie a dějiny folklorismu 19. století (*Příklon ruské literatury 19. století k pohádce*. Od Puškina do Čechova; navazuje zde na práci kandidátskou a na svůj habilitační spis

Z dějin literárně folklórních vztahů na Rusi. Období předpuškinské [1963]). Druhý — v současné době dominantní okruh problémů — je spjat s genologií, teorií a dějinami ruské prózy konce 18. a 19. století (poetika ruského románu jako literárního druhu), s evolucí literárních směrů. Výrazem těchto zájmů je Mandátova zasvěcená studie o evoluci jednoho z málo probádaných literárních směrů v ruské literatuře 18. století — sentimentalismu (viz úvodní studii k skriptům Ruská sentimentální povídka, sv. 1—2, SPN, Praha 1982—1983). J. Mandát vykreslil vývoj ruského sentimentalismu, zvláště jeho novelistiky — od epistolárního románu F. A. Emina Listy Ernesta a Dorabry (1766) až po lyrickou povídku N. M. Karamzina Ostrov Bornholm, A. Klušina Nešťastný M-v, I. I. Lažečnikova Spasský Palouček (1812), tj. od 60. let až po 90. léta 18. století, resp. po počáteční desetiletí 19. století. Autor zde podal promyšlený, komparatisticky pojatý výklad ideově estetických koordinát, emocionálních i tematických vrstev zkoumaného literárního směru i jednotlivých děl. Podává podrobnou charakteristiku problémových okruhů analyzovaných děl, jejich žánrových rysů, znaků, proměn a podob, nastiňuje typologii postav, postihuje zvláštnosti vyprávěcího stylu atd. Výklad je přitom organicky zasazen do kontextu doby i dějin ruské literatury 18. století i do dějin a teorie evropského sentimentalismu.

Dlouholeté zevrubné a systematické zkoumání ruského kritického realismu (Gončarov, Turgeněv, Dostojevskij), sentimentalismu (Karamzin aj.) a romantismu (Lermontov, Puškin aj.) se zúročilo v Mandátově nejnovější práci o žánru epistolárního románu v ruské a evropské literatuře 18. a 19. století. V připravované monografii Ruský epistolární román (Tradice. Ruská varianta. Její poetika.) vrcholí dosavadní vědecké dílo J. Mandáta, v němž navazuje na badatelské tradice svého učitele Franka Wolmana, ale i na metodologický trend současného literárněvědného bádání: důsledný komparatistický přístup se zde spájí s funkcionální metodou ve výkladu literárního procesu i žánrových struktur artefaktu.

Dílo J. Mandáta není co do množství publikací rozsáhlé. Méně však mnohdy, zvláště v literární vědě, znamená více. Každá jeho práce má váhu, je promyšlená, tematicky a problémově hutná, vyrůstá ze silné vnitřní potřeby sdělit čtenáři něco vskutku nového, vědecky závažného, zaplnit bílé místo na mapě poznání obecného literárního procesu. A pak — opravdová, vědecky objektivní práce zraje dlouho. Krátkodeché stati či žurnalistika bijící na efekt, parazitující na moudrostech a postřezích vyčtených z jiných knih byly Mandátovu badatelskému naturelu vždy cizí. Úporně se po léta rval s nepoddajným, někdy napohled i neatraktivním materiálem, vždy se však se vši seriózností, s velkou připraveností, pílí a léty nabytou erudovaností zmocňoval témat časově odlehklých — ať už šlo o látky folklórní, pohádkoslovné, literárně kontaktové nebo jevy z dnes tak aktuální literární genologie. Nejnovější Mandátova monografie o ruském epistolárním románu je dílem zralého vědce; představuje úhrn jeho mnohaletých úvah nad žánrovými zvláštnostmi literární evoluce a myšlenkovými proudy klíčového období ruského i evropského romanopisectví.

S výzkumnou prací jubilanta úzce souvisí jeho činnost recenzní, v níž sleduje pozorně zvláště současnou sovětskou — časopiseckou i knižní — literárněvědnou produkci a seznamuje s ní naši odbornou veřejnost (zejm. v čas. Slavia, Čs. rusistika a SPFFBU). J. Mandát pečuje po léta o vědecké

stýky katedry ruské a sovětské literatury a slovanských literatur s významnými, zvláště sovětskými badateli. Z jeho iniciativy byli na katedru v různých letech pozváni akademik N. K. Gudzij (1958), P. G. Bogatyřov (1960), J. V. Mann (1978); odborný kontakt udržuje s badatelským centrem v Daugavpilsu LSSR — s doc. Cilevičem, předním sovětským syzetologem, a také s prof. A. S. Mylnikovem z Leningradu.

Badatelský profil J. Mandáta dokresluje i aktivní účast na četných fakultních, celostátních i mezinárodních konferencích a rusistických kongresech, kde prezentoval výsledky svého výzkumu: Některé problémy poetiky Někrasovovy tvorby (vědecká konference FF UJEP v Brně k 150. výročí narození N. A. Někrasova, 8. 12. 1971); Dušan Makovický a Leoš Janáček (seminář o L. N. Tolstém v Nitře, 1978); Problém žánru Gogolovy povídky Starospěští statkáři (vědecké zasedání o problematice žánrů věnované nedožitým 90. narozeninám F. Wollmana, 1978); Puškinův lékař F. Peschl (vědecká konference k 180. výročí narození A. S. Puškina, uspořádaná ÚV SČSP, MK ČSR a ČAR při MŠ ČSR, 29.—30. května 1979); Ruská kritika první třetiny 19. století o žánru povídky („Slavistický den“ na FF UJEP v Brně, 27. května 1980); O žánru lyrického „cestopisu“ v ruské literatuře první třetiny 19. století („Slavistický den“ na FF UJEP v Brně, 21. května 1981); O funkcionálním izučeníi ruské literatury (V. světový kongres MAPRJAL v Praze, srpen 1982) aj.

J. Mandát není vzdálen společenskému a osvětově kulturnímu životu. Přínosem je jeho činnost člena redakční rady Sborníku prací FF UJEP (řada D) i širší redakční rady čas. Československá rusistika. Aktivitou se vyznačuje i jeho členství v Literárněvědné společnosti při ČSAV a v MAPRJALu; působí rovněž jako lektor SAK ČSSR a MěV i KV SČSP v Brně. Na filozofické fakultě pak vykonává funkce ve společenských organizacích i v odborných komisích.

Jaroslav Mandát je člověk napohled snad strohý, sukovitý a uzavřený, v nitru však citlivý, schopný odezvy upřímného přátelství tam, kde se setkává s poctivostí a opravdovostí v lidských vztazích. Je přímočarý, má smysl pro „fair play“. Jsou mu cizí intriky a lež — jako ostatně každému tvůrčímu člověku, jemuž jde o věc samu, a ne o kariéru či o ovládnutí druhých. Je typem hloubavého vědce, nejednou cele, až k sebezapomnění pohříženého do zkoumání předmětu svého badatelského zájmu — ruské literatury. Znameníť paměť, jež mu umožňuje vybavovat si fakta, data i jména s udivující, doslova encyklopedickou přesností, vědecká erudovanost a akribie se v J. Mandátovi pojí se skromností, tak vzácnou tam, kde vládne honba za lacinou popularitou, s houževnatostí a neutuchající pracovitostí, se zanícením pro zvolený obor, s náročností k sobě samému i k jiným. Život mu dal poznat svou drsnost. Je třeba říci, že v něm nikdy nechytračil, že prošel jeho křížovatkami a zákrutami poctivě, čestně, s opravdovostí sobě vlastní a statečně. V tomto směru je příkladem mladé vědecké generaci.

Předkládaný sborník, který vznikl na počest šedesátin doc. dr. Jaroslava Mandáta, CSc., obsahuje stati jeho spolupracovníků, kolegů a žáků, věnované tematickým okruhům, které tvoří náplň jubilejní badatelské činnosti, jež je smyslem jeho života.

Z PRACÍ DOC. JAROSLAVA MANDÁTA

Soupis zachycuje bibliograficky kromě knižních publikací, skript i studii a recenze otištěné v odborných časopisech, vědeckých sbornících a kulturních rubrikách novin. Menší novinové příspěvky — recenze, nekrology a jubilejní drobnosti — soupis neobsahuje.

I. MONOGRAFIE, KNIŽNÍ PUBLIKACE, SKRIPTA

- Literaturnaja istorija Demona Lermontova*. Brno 1950 (doktorská dizertace, rukopis).
Lidová pohádka v ruském vývoji literárním (Období předpuškinské). Spisy FF UJEP, sv. 69, SPN, Praha 1960.
Učitel Jozef Koněrza — buditel českého lidu. Žďár nad Sázavou 1967.
Ruská sentimentální povídka. Úvodní stať. Texty. Komentáře. Sv. 1—2, SPN, Praha 1982 až 1983.
Romantismus v ruské literatuře (skriptum). SPN Praha 1984.

II. STATI, STUDIE

- Sovětská literární věda o literárně folklórních vztazích*. *Slavia* 27, 1958, str. 317—328.
Otázky studia staroruského písemnictví ve světle současné sovětské literární vědy. SPFFBU, 1957, D 4, str. 94—107.
M. D. Čulkov — předchůdce Herderův na Rusi (Nástin života a tvorby). In: Sborník Franku Wollmanovi k sedmdesátinám. SPN, Praha 1958, str. 428—440.
Z dějin zápisů a publikace lidových pohádek na Rusi. (K šestému vydání Afanasjevova sborníku ruských pohádek.) SPFFBU 1958, D 5, str. 140—146.
Vyučování folkloristice na vysokých školách. In: Sborník Václavkova Olomouc 1960. SPN, Praha 1961, str. 101—103.
Jaké jsou současné úkoly folkloristiky ve studiu problému vzájemných vztahů mezi lidovou poezií a literaturou? In: Славянска филология. Българска академия на науките. Т. 2. София 1963, str. 287—288.
K otázce knižních pramenů ruských lidových pohádek. In: Sjezdové číslo „Českého lidu“ 1963, str. 70—78.
Interesnoje sobranije avtobiografij ruskich pisatelej. (Iz archiva Avg. Vrzala.) Československá rusistika 3, 1964, str. 167—172.

- Poterjannyje pis'ma russkich pisatelej.* SPFFBU 1971, D 17—18, str. 247—248.
- Akademická vydání Dostojevského.* Ruský jazyk 10, 1967, str. 472—473.
- Puškinův lékař František Peschl. (Fakta a legendy.)* In: Na křižovatce umění. Sborník k šedesátinám A. Závodského. UJEP, Brno 1973, str. 481—485.
- Ideový a estetický odkaz děkabristů.* Universitas 6, 1975, str. 24—26.
- Sovětská literární věda o A. P. Kernově.* Československá rusistika 1, 1976, str. 30—31.
- Dostojevskij a naše země.* In: Slovanské studie. (Sb.) UJEP, Brno, 1979, str. 49—57.
- Neúnavný hledač smyslu lidského života a štěstí lidstva.* K 150. výročí narození L. N. Tolstého. Věda a život 9, 1978, str. 547.
- Zabátá stopa česko-ruských literárních styků.* Universitas 11, č. 2, 1978, str. 44—49.
- Josef Dobrovský a počátky slavistiky v Rusku.* In: Sborník k 150. výročí úmrtí Josefa Dobrovského. UJEP, Brno 1980, str. 101—114.
- Sporné otázky teorie a dějin ruské literární pohádky.* SPFFBU 1981, D 28, str. 113—119.
- Humanistický odkaz F. M. Dostojevského.* Věda a život 2, 1981, str. 97—98.
- Počátky ruského epistolárního románu.* SPFFBU 1982, D 29, str. 41—47.
- Český korespondent I. A. Gončarova.* Slavia 1, 1982, str. 65—68.
- Nová koncepce ruského sentimentalismu.* Čs. rusistika 4, 1979, str. 181—185.
- Na okraj nového vydání Karamzinových Listů ruského poutníka.* Československá rusistika 3, 1982, str. 143—144.
- Romantismus v pojetí současné sovětské literární vědy.* Československá rusistika 5, 1984.

III. RECENZE, ČLÁNKY

- Sovětské vysokoškolské učebnice ruského folklóru.* SPFFBU 1961, D 7, str. 241—244.
- Nové sovětské práce o lidové pohádce.* SPFFBU 1963, D 10, str. 127—133.
- Kniha o ruském osvícenci 18. století.* (Recenze knihy A. P. Denisova o N. G. Kurganovovi.) Československá rusistika 1, 1963, str. 47—48.
- Bibliografie ruské literatury XIX. století.* Československá rusistika 1, 1964, str. 55—58.
- Deutsches Jahrbuch für Volkskunde.* Národopisné aktuality 1—2, 1965, str. 91—92.
- Nová práce o S. A. Vengerovovi.* Ruský jazyk 8, 1966, str. 374—375.
- Nový slovník ruských spisovatelů. (Na okraj teorie a dějin naukové prózy.)* SPFFBU 1972, D 19, str. 131—134.
- Dějiny ruské literatury z NDR.* Československá rusistika 4, 1975, str. 180—181.
- Dokumentární trilogie o A. S. Puškinovi.* Československá rusistika 1, 1978, str. 37—38.
- Nesmrtelný bajkář (110 let od smrti I. A. Krylova).* Svobodné slovo 21, 11. 1954.
- K 160. výročí narození A. S. Gribojedova.* Svobodné slovo 15. 1. 1955.
- „Vdaná nevěsta“ na scéně Mahenova divadla.* Rovnost 26. 2. 1955.
- Pocta českému učenci (O sborníku Franku Wollmanovi k šedesátinám).* Mladá fronta 8. 11. 1958.
- Akademik N. K. Gudzij v Brně.* Práce 9. 12. 1958.
- Profesor P. G. Bogatyrev v Brně.* Rovnost 18. 10. 1960.
- Před padesáti léty zemřel Lev Nikolajevič Tolstoj.* Rovnost 20. 11. 1960.
- Bibliografie ruské literatury 19. století.* Literární noviny 26. 1. 1963.
- Kozolenkovy dopisy.* Literární noviny 29. 6. 1963.
- Rozmarné povídky Staré Rusi.* Rovnost 28. 12. 1966.
- Úplné vydání Dostojevského.* Rovnost 28. 1. 1967.
- Puškinovi příbuzní a přátelé u nás.* Rovnost 1. 5. 1969.
- Potomci A. S. Puškina.* Rovnost 17. 12. 1974.